

МУНИЦИПАЛЬНАЯ БЮДЖЕТНАЯ
ҮӨРЭХ ТЭРИЛТЭТЭ

«А.И.Леонтьев аатынан Лөкөчөөн орто оскуолата»
678205, Лөкөчөөн с., Центральнойуулусса, 36
Тел.: 8(41132)24721
e-mail: schlekechen@mail.ru
сайт:<http://lekechen.uuovil.ru>

МУНИЦИПАЛЬНОЕ БЮДЖЕТНОЕ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ
«Лекеченская общеобразовательная средняя
школа им. А.И.Леонтьева»
678205, с.Лекечен, ул. Центральная, 36
Тел.: 8(41132)24721
e-mail: schlekechen@mail.ru
сайт:<http://lekechen.uuovil.ru>

Дакылаат
“Уус-уран айымныы көмөтүнэн оҕо төрөөбүт тылын сайыннары”
Бэлэмнэнии бөлөх оҕолоро

Огордо:
Улахан уонна бэлэмнэнии
бөлөх иитээччитэ
Протопопова Сахая Леонидовна

1. Кириги тыл
2. Сүрүн чааһа. Оскуола иннинээҕи саастаах оҕолорго тылын саппааһын байыты
3. «Уус-уран айымньы көмөтүнэн оҕо төрөөбүт тылын сайыннары».
4. Былаан
5. Түмүк
6. Сыһыары

Үлэм актуальноһа: Уус-уран айымньы көмөтүнэн оҕолорго өбүгэлэрбит олохторун-дьаһахтарын билиһиннэри, тылларын саппааһын байыты, уустаан-ураннаан кэпсэтэр уонна кэпсиир дьобурдарын сайыннаары.

Үлэм сыала:

- Саха фольклорун барҕа баай тыныгар умсугутан улуу күүһүгэр, оҕону угуйуу, уһуйуу.
- Уус-уран айымньыга тирэҕирэн сиэрдээх буоларга, куһаҕаны, үчүгэйи араарарга, доҕордоһуу сыһыанна иитии.
- Саха уус-уран айымньыта, остуоруйа ураты жанр буоларын чингэти, уус-уран тылыгар кэрэхсibili үөскэти.

Соруктара:

- Оҕо тылын сайыннарытын туһунан литератураттан билсiii;
- Оҕо сааһын учуоттаан, уус-уран айымньылары наардааһын;
- Тылларын саппааһын байытыга оҕолорго ыйдарынан туруоран Һлэ көрүннэрин таһары;
- Саха таабырыннарын, өс хоһооннорун картотекатын оноруу;
- Саха норуотун оонньууларын презентациятын таһы.

Иитэр соруктара:

- Ырыаны-хоһоону, таабырыны, айымньыны, остуоруйаны, кэрэхсээн истэллэрин көбүлээһин;
- Кыылы, көтөрү- сүүрэри харыстааһын;
- төрөөбүт дойдун айылҕатын таптааһын.

Сайыннарар сорукпут:

- Оҕо айан толкундуур, бэйэ санаатын этэр, өйдөөн истэр дьобурдарын, ойуулаан- дьүһүннээн, уобарастаан көрүүтүн сайыннары;
- Уус-уран айымньыларга оҕо тылыгар-өһүгэр интэриэһи уһугуннары;
- Тулалыыр айылҕатын, эйгэтин убаастыыр, үчүгэй- куһаҕан өрүттэрин араарар буолалларын сайыннары.
- Төрөөбүт норуотунан киэн туттар буола улааталларын ситии.

Оскуола иннинээҕи саастаах оҕолорго тылын саппааһын байыты

Кэнники сылларга төрөөбүт тылбыт туттуллар эйгэтэ кыараан, тыл толору кыаҕа туһаныллыбат буолла. Оҕо телевизор, компьютер, интернет нөнгүө билиини-көрүүнү ыларга элбээтэ. Төрөөбүт тылын билэргэ, ийэ тыл баайын өйдүүргэ дьулуһуута намтаата, тылбыт саппааһа дьадайда. Нуучча тылын кыбытан санарыы элбээтэ. Оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саас – оҕо барыны бары сэнээрэр, түргэнник ылынар кэмэ, онон бу кэми куоттарбакка төрөөбүт ийэ тылын – өһүн, сүөгэйн – сүмэтин оҕоҕо ингэриэхтээхпит. Оҕо төрөөбүт ийэ тылынан көңүл санаран, бэйэтин саастылаахтарын уонна дьон – сэргэ иннигэр толлубакка – симиттибэккэ санаатын сааһылаан этэ үөрэниэхтээх, оччоҕо кини ситимнээх, ылыннарыылаах саната, бодоруһар сатабыла сайдар, билиигэ – көрүүгэ тардыһыта уһуктар, дьонно – сэргэҕэ сирдээхтик сыһыаннаһарга иитиллэр. Оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕо төрөөбүт тылынан ыраастык, сөпкө, чуолкайдык санарарын ситиһии, биһиги иитээччилэр сүрүн сорукпут буолар. Ол сорукпутун толорорго оонньоу олус көдүүстээх. Оҕо хаһан баҕарар оонньоурун сөбүлүүр. Ол курдук хамсаныылаах оонньоулары, остуол оонньоуларын, өй оонньоуларын. Оонньоу нөнгүө оҕо үөрэҕи ылыныыта ордук табыгастаах.

Оонньоулары тылы сайыннарыы дьайымалларын кытта дьүөрэлээн уонна сайыннарар эйгэлэригэр көңүл оонньоу кэмигэр ытыахха сөп. Оҕо барыта санарарын, бэйэтин санаатын этэрин ситиһэр инниттэн бөлөхтөргө арааран оонньотор табыгастаах буолуоҕа. Иитээччи оҕо төһө ылынарыттан көрөн оонньоу ис хоһоонун уустугурдан – судургутан биэриэн сөп.

Оҕо мелкай моторикатын сайдыыта кини санарар санатын, интеллегин кытта ыкса сибээстээх. Киһи мэйиитигэр моторнай уонна санарар органнар кииннэрэ кэккэлэһэ сыталлар, өскө биирэ күүскэ сайыннаһына иккиһэ эмиэ сайдар уратылаахтарын медицинскэй наука дакаастаабыта. Онон тыл сайдытыгар мелкай моторика сайдыыта олус кедьүүстээх. Манна саха төрүт оонньоулары Тырыынка, Хабылык, Куерчэх, ону таһынан хомулуктар, сабы кырыһан сыһыарыы, бэйэ онорбут араас оонньоулары олус туһалаахтар.

Тыл саппааһын байытыга хомулуктар, таныллар кубиктар, таныллар кэрчиктэр, схемалар туһалаахтар. Саңа тыл оҕолорго чиңник өйдөнөн хааларын туһугар бу тылга хас эмэ төгүл араас-араас ньыманан төннөн кэлэн хатылыыр кедьүүстээх.

Дорҕооннору барыга манык оонньоулары туттуохха сөп: «Аһаҕас дорҕооннору бул», «Бүтэй дорҕооннор дойдулары», «Аһаҕас сүһүөхтээх тыллары эт».

Бу оонньоулар, эрчиллиилэр көмөлөрүнэн биһиги оҕо оскуолаҕа киирээригэр бэйэтин санаатын сааһылаан этэр, тыл хомоҕойун, кэрэтин сааһыгар дьүөрэлээн туттар, тыл культуратын таба туттар, тулалыыр эйгэҕэ сирдээх сыһыаннаах, үтүө майгылаах, төрөөбүт төрүт тылыгар ытыктабылы кыра сааһыттан ингэринэн, саха буоларыттан киэн туттар киһини иитэн таһаарыахтаахпыт.

«Уус-уран айымньы көмөтүнэн оҕо төрөөбүт тылын сайыннарыы».

Сыала: Саха сирин суруйааччыларын айымньыларын, хоһооннорун, остуоруйаларын, ону таһынан олонхо нөнүө улахан бөлөх оҕолорун төрүт тылларын сайыннарыы.

Соруктар:

1. Анал литератураны талыы, үөрэтии
2. Саха сирин суруйааччыларын олохторун, айар үлэлэрин кытта билиһиннэрии;
3. Олонхо геройдарын билиһиннэрии
4. Айымньылар ис хоһооннорун оҕо тылынан уонна уруһуй, сыһыарыы нөнүө биэрэрин ситиһии;
5. Сананы сайыннарыыга педагогическай билиини төрөппүттэргэ тарҕатыы, төрөппүттэри кытта тэннэ бу үлэни ытыты;

Ытытыллар үлэ:

- Төрөппүтү кытта үлэ: дьиэбэ үлэлэр, бэсиэдэ, сүбэлэри биэрии, күрэхтэр
- Оҕолору кытта үлэ: оонньуулар, дьарыктар

Күүтүллэр түмүктэр:

- Саха сирин суруйааччыларын айымньыларын оҕо ингэриниитигэр сөптөөх усулуобуйаны тэрийии;
- Айымньылар нөнүө оҕо тылын сайыннарыы;
- Уус-уран айымньы нөнүө оҕо тылын саппааһын байытыы;
- Элбэх хоһоону нойосуус билиилэрэ, кыбыстыбакка ааҕыылара;
- Оҕолор чуолкайдык сангарар буолуулар.

Бйдар	Айымны автор, айымны аата	Офону кытта үлэ	Төрөшпүтү кытта үлэ	Педагог үлэгэ
Алтынны	<p>Матырыйааллары булан, түмэн былаан оностуу.</p> <p>-«Хотой Айыы ый» суолтатын билиһиннэрии (Тымны тунэр кыстыкка кирии сафаланар)</p> <p>-«Өбүгэ үгэхэ» Хамсаныылаах ооннуутун билиһиннэрии</p> <p>- «Биэс ынахтаах Бэйбэрикээн эмээхсин» остуоруйаннан, кэпсииргэ үөрэнии, (биирдиилээн). Оонноон көрдөрүү</p>	<p>Күһүн уларыыытын кэтээн көрөр дьобурдарын сайыннары</p> <p>Өбүгэлэрбит урукку олохторун- дьаһахтарын кытары билиһиннэрии, ытыкты үөрэтии.</p> <p>Дьарык кэмигэр: 6-7саастаах офо этин-сиинин, тылын-өһүн, сайыннары</p> <p>Тыл баайын хангаты ситимнээх этиини оноро үөрэнии, тылын-өһүн сайыннары</p>	Кэтээн көрүүлэрэ, бэсиэдэ	Презентация көрдөрүү
Сэтинны	<p>«Байанай ыйын салбы билиһиннэрии» хамсаныылаах ооннууну киллэрии «Булчут уонна кустар»</p> <p>- «Мин дойдубар кыһын» Кыһынны көстүүнү ырытан билиһиннэрии (хараҥа, тымны, х аардаах кыһын өйдөбүлүн кэпсэтии.)</p> <p>Хамсаныылаах ооннуу тэрийии «Күнүс-түүн»</p> <p>- «Куобах кутуруга суох буолбута» Н. Якутскай уус-уран айымныытын билиһиннэрии</p>	<p>Сэтинны ый «Байанай ыйа» билиһиннэрии. Офо тылын-өһүн, өйүн- санаатын сайыннары.</p> <p>Ытыктыыр истэр буоларга иитии.</p> <p>Этин- сиинин эрчийии</p> <p>Дьыл кэмин арааран, кэрэтин өйдөөн көрөр сатабылы сайыннары</p> <p>Айымныыны истэн кэпсиир дьобурдарын сайыннары</p>	<p>Уруһуй уруһуйдаты ы</p> <p>Кыһын туһунан хоһоон үөрэтии</p>	Викторина ыытыы

	(Тенево театрынан)			
Ахсынны	-Остуоруйа ыйын билиһиннэри. Былыр-былыргаттан, норуоппут илдэ кэлбит сэхэнэ буолар. - «Ыт иччитин хайдах көрдөөбүтэ» (театр көмөтүнэн остуоруйаны кэпси үөрэнии)	Остуоруйаны чуумпутук истэргэ, истибити кэпсиэргэ сүбэлээһин Тыл баайын ханаты ситимнээх этиини оноро үөрэнии, тылын-өһүн сайыннарыы Долгуйбакка кэпси үөрэнии театр көмөтүнэн	Талбыт остуоруйаларын кэпсэтиннэри	Остуоруйа кэпсээһинэ Айымныыны тийимтитиэти к кэпсээһин
Тохсунньу	-Чуумпурар, иһийэр ый киһиэхэ суолтата-билиһиннэри Уруһуйдаан үтүгүннэри «Кыһынны оһуордар» - Оһуохай- биир саамай тэнийбит саха уус-уран айымныытын кытта билиһиннэри. Оһуохай хаамыытын күнү батыһа үөрэтии	Ый суолтатын, бэлиэтин билиһиннэри Трафареттары туттан уруһуйдааһын Уус-уран тылга уһууу.	Түһүнүккэ кыһынны оһуордары көрүү	Кыһылар полкаларыгар оонһуу Презентация көрдөрүү
Олунньу	-Олонхо «Бухатыр ата»	Олонхо дойдутун кытта билиһиннэри.		Сабы кырыян олонхо геройдарын сыһыарыы
Кулун тутар	Аким Кондратьев «Ийэ мичээрэ» П.Ородусов «Биһиги маабыт»	Хоһоону билиһиннэри ис хоһоонун өйдөтүү	Нойосуус үөрэттэрэ биэри	Уруһуй уруһуйдатыы
Муус устар	Ый суолтата, бэлиэтэ, билгэлэрэ. Муус- «Таал-Таал эмээхсин». Остуоруйаны кытта ситимнээһин.	Сахам сиригэр саас кэллэ-билиһиннэри. Муус, сырдык, күн тустарынан кэпсээһин. Киһи сыһыаннаһыытын кэпсиир ис хоһоонноох эйгэни тэрийи		Остуоруйаны бэйэлэрэ кэпсиллэрин ситиһии

	<p>-Өс хоёоноу үөрэтии, быһаарыы «Сүрэбэ суох сүүс сүбэлээх» Кылыйыы</p> <p>-Таабырыннар</p> <p>-Дьиэ кэргэн төрдүн- ууһун , бииргэ төрөөбүтүгэрин кэпсэтии,билиһинн эрии</p>	<p>Оҕону сизэр-майгы өттүнэн иитии, тылы байытыы</p> <p>Хамсаныылаах оонньоуу</p> <p>Оҕо өйдүүр, токуйдуур дьобурун сайыннарыы, тылы эрчийии</p> <p>Чугас дьонун, бииргэ төрөөбүтүгэрин ааттарын билсии, үөрэтии. Саастаах дьону кытта эйбэс сыһыаны, кырдыаҕаска убаастабыллаах сыһыаны, көмө буолууну кэпсэтии,өйдөтүү</p>	<p>Презентация онотторуу</p>	<p>Өс хоёооннору булуу</p> <p>Таабырыннары таайтарыы, оонньоутуу</p> <p>Кэпсээһин</p>
Блам ыйа	<p>Сайын кэлиитэ-бэлиэтин туһунан билиһиннэрии Быыстапка тэрийии (сабынан сыһыаран үлэ)</p> <p>-Араас хамсаныылаах күрэхтэһиилээх ооньуулары тэрийии ооньуулары тэрийии (Куобах, кылыы, миэстэ былдыаһыыта, наартаны ыстаныы)</p> <p>-Оһуохай тылын үөрэтии (оһуохай таһаарар оҕолору талыы-холонуу)</p>	<p>Сайын уратыларын өйдөөн көрөргө, тулабытыгар баар кэрэни арааран билэргэ уһуйуу</p> <p>Оҕо этин-сиинин, доруобуйатын чэбдигирдии, тулуурдаах, күүстээх буоларга иитии</p> <p>Уус-уран тылга уһуйуу, эти-хааны эрчийии</p>	<p>Оһуохай тылын түгэтии</p>	<p>Бһыахха оһуохай этиттэрии</p>

Түмүк

- Ожо тылын сайыннарытын туһунан литератураттан билсестим уонна туһанным;
- Ожо сааһын учуоттаан, уус-уран айымньылары наардааммын;
- Тылларын саппааһын байытыгыга оҕолорго ыйдарынан туруоран үлэ көрүгнэрин онордум;
- араас кыылларынан оонньоур полкалары уонна театрдары (палочканан, дисканнан театр) онордум
- оҕолор олонхону бэйэлэрин илиилэринэн онорон, өйдөөн хаалалларын ситиһэн олонхо геройдарын баайы сабынан кырыйан сыһыардылар, манна оҕолор өгнөрү наардыгы үөрэнэлэр, кэпсиир дьобурдара, мелкай моторикалара сайынна.

